

O'QUVCHI YOSHLARNI TARBIYALASHDA MILLIY O'YINLARNI O'RNI VA AHAMIYATI

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat

universiteti Sport o'yinlari kafedrasi professori

Kenjayev Sanat Raximbaevich

Annatatsiya: Xalq milliy o'yinlari avloddan avlodga meros bo'lib o'tib, kelayotgan muhim faoliyat va ijtimoiy pedagogik jarayondir. Bular orasida kurash, ko'pkurash, poyga va boshqa ot o'yinlari hamda darboz, tosh ko'tarish, turli harakatli o'yinlar muhim o'rin tutadi. Ularning mazmun va shakllarida deyarli barcha jismoniy sifatlar bilan birgalikda insonlar o'rtasida do'stlik, hamkorlik, hamjixatlik va o'zaro hurmat kabi fazilatlar ham mujassamlashgan.

Kalit so'zlar: do'stlik, hamkorlik, iqtisodiy, siyosiy, sport, xalq milliy o'yinlari, kurash, ko'pkari, poyga, dorboz, tosh ko'tarish.

Аннотация: Народные национальные игры унаследованы от поколения к поколению и являются наиболее важным видом деятельности и социальным педагогическим процессом. К ним относятся боевые, многопользовательские, гоночные и другие скачки, а также трюки, гонки и различные игры для движения. Их содержание и формы, а также практически все физические атрибуты также включают дружеские отношения, такие как дружба, сотрудничество, взаимное уважение и взаимное уважение.

Ключевые слова: дружба, сотрудничество, экономические, политические, спортивные, национальные народные игры, борьба, многопользовательская игра, гонки, мобильность, скалолазание.

Xalq milliy o'yinlari avloddan avlodga meros bo'lib o'tib, kelayotgan muhim faoliyat va ijtimoiy pedagogik jarayondir. Bular orasida kurash, ko'pkurash, poyga va boshqa ot o'yinlari hamda darboz, tosh ko'tarish, turli harakatli o'yinlar muhim o'rin

tutadi. Ularning mazmun va shakllarida deyarli barcha jismoniy sifatlar bilan birgalikda insonlar o'rtasida do'stlik, hamkorlik, hamjixatlik va o'zaro hurmat kabi fazilatlar ham mujassamlashgan.

Bu jarayonlarni "Alpomish", "Go'ro'g'li", "Qirq qiz", "Kun tug'mush" va boshqa o'nlab dostonlarda aynan ko'rish mumkin bo'ladi.

O'zbekiston sharoitida Navro'z, Hosil bayrami va turli milliy urf odatlarda xalq milliy o'yinlari qadriyatlar sifatida qo'llanilib kelingan. Ayniqsa, milliy mustaqillik shakllanib, va barqarorlashayotgan hozirgi davrda xalq milliy o'yinlariga e'tibor kuchayib bormoqda. Buning boisi shundaki, O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov va Respublika hukumati tomonidan milliy qadriyatlarni tiklash va ma'naviy-ma'rifiy jihatlarimizni yangilash borasida muhim qarorlar qabul qilindi. Ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy islohatlar o'tkazilmoqda. Bularning zahirida sog'lom avlod tarbiyasi, buyuk kelajakka sobit qadam va zamon talablariga javob beradigan barkamol avlodni tayyorlashdan iboratdir.

Yangilanish va taraqqiy qilish faqat iqtisodiy, siyosiy va madaniy jihatdangina emas, balki aholining salomatligi va jismoniy kamolotini ham taqozo etadi.

O'quvchi yoshlarni kasbga o'rgatish, mustaqil mehnat qilish va turmush madaniyatini o'stirishda jismoniy tarbiya, sport va xalq milliy o'yinlari muhim o'rinlardan birini egallaydi. Shu sababdan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda jismoniy tarbiyani ilk bolalikdan boshlash va o'quv yurtlarida ularni yanada takomillashtirish hamda barcha sport turlari kabi xalq milliy o'yinlaridan maqsadli foydalanish masalalari alohida qayd etilgan.

Ma'lumki, jismoniy tarbiya darslari va darsdan tashqari sport to'garaklari hamda ommaviy sport musoboqalarida deyarli zamonaviy sport turlari qo'llaniladi. Faqat keyingi yillarida xalq milliy o'yinlarining ba'zi birlarigina jismoniy tarbiya dasturidan qisman o'rin olgan.

Shuni ham e'tirof etish joizki, taniqli olimlar F.N.Nasriddinov, T.S.Usmonxo'jayev, O.T.Rasulov, O.O.Po'latov, Ayudumalikov va boshqalar tomonidan xalq milliy o'yinlarini ommaviylashtirish, ularni jismoniy tarbiya vositasi sifatida ishlatish masalalari ko'tarib chiqildi. 1991-1997 yillarda o'tkazilgan turli ilmiy anjumanlar, malaka oshirish mashg'ulotlarida xalq milliy o'yinlarining tarbiyaviy tomonlari haqida katta bahslar olib borildi. O'quv va metodik qo'llanmalar, imliy to'plamlar nashr etildi. Respublika jismoniy tarbiya o'qituvchilari bulardan ma'lum darajada o'z ish faoliyatlarida foydalanishmoqda. Bu sohada Jizzax viloyatining Jizzax, Zomin, Forish, G'alaorol, Bahmal, Do'stlik kabi tuman va shaharlarida ham ancha tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Bu o'rinda shuni ta'kidlash kerakki, respublika miqiyosida ishlab chiqilgan jismoniy tarbiya dasturida milliy o'yinlarni o'rgatish usullarini yanada kengroq va batafsilroq yoritish, tashkil qilish va o'rgatish usullarini zamonaviy asosda tashkil qilishga alohida e'tibor qaratilsa, milliy harakatli o'yinlarni yosh avlodga o'rgatishda yanada samarali natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

Pedagogik kuzatishlar, rasmiy suhbatlar, savol-javoblar shuni isbotlaydiki, juda ko'p maktablarda futbol, kurash voleybol kabi sevimli sport turlari bilan bir qatorda "Chillik", "Oq suyak", "Arqon tortinish", "Soldi". "Yelka urishtirish" kabi milliy harakatli o'yinlar dasrlarda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda keng qo'llanilib kelmoqda. Hatto harakatli o'yinlar bo'yicha maxsus musobaqalar tashkil qilish odat tusiga kirib bormoqda.

Jizzat, Forish. Zomin Baxmal kabi tumanlardagi bitiruv sifnlarning jismoniy tarbiya bo'yicha imtihonlarida barcha o'quvchilar bilan birgalikda milliy harakatli o'yinlar, kurash ko'pkari, poyga, dorboz tosh ko'tarish kabi xalq milliy o'yinlarning mazmuni ularning kelib chiqish tarixi ham qo'llanib, kelinmoqda. Lekin bunday faoliyatlar afsuski faqat barmoq bilan sanalarli darajadadir.

Xalq milliy o'yinlarini o'quvchi yoshlarga o'rgatish va ularni kundalik hayotga singdirishda sport tashkilotlari va xalq ta'limi xodimlari yetarli darajada ish olib borayotir, deb bo'lmaydi. Buni tuman va shaharlarda o'tkazilayotgan rasmiy sport musobaqalarining kalendar rejasidan ham bilsa bo'ladi. Ya'ni xalq milliy o'yinlari

bo'yicha rasmiy musoboqalar yo'q darajada. Ba'zi rahbar xodimlar "Arqon tortinish", "Bilak kuchini sinash", "Tosh ko'tarish" turlari dasturda borligi va ular milliy sport turlari, deb dalil ko'rsatmoqdalar. Bu turlar faqat Markaziy Osiyo xalqlaridagina emas, hatto Yevropa, Amerika xalqlarida ham milliy o'yinlar sifatida qadimdan qo'llanilib kelinadi. Demoqchimizki, nomlari yuqorida qayd etilgan turlar jahon xalqlari hayotiga singib ketgan umumiy o'yinlardir.

Surxondaryo, Qashqadaryo. Buxoro, Farg'ona va boshqa qator xududlarda milliy kurashlarimiz qadimdan xalq orasida e'zozlanib kelingan va ular xaqli ravishda sport klassifikatsiyasi o'z o'rinlarini egallangan, buni olqishlash va rahnomalarga tasannolar aytish lozim. Ko'pkari, Poyga, Otdan ag'darish, Qiz quvmoq, Chovgon va boshqa ko'pgina ot o'yinlari hamda "Chillik", "Oq suyak", "Poda to'p" kabi harakatli o'yinlarni ham o'quvchi yoshlarning darsdan tashqari sport musoboqalar tashkil qilish, lozim bo'lsa bu turlar bo'yicha tuman, viloyat hatto Respublika musobaqalarini o'tkazish davri keldi. Milliy sport o'yinlarimiz bilan ham jahon sporti maydonlariga chiqishni eng avvalo aholi turar joylari, maktab o'quvchilari faoliyatidan boshlansa maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu o'rinda mutaxassislar, olimlar va chavandozlar chin dildan harakat qilishlari kerak bo'ladi.

Milliy sport o'yinlari bilan o'tmishda ota-bobolarimiz bolalarni 2-3 yoshdan shug'ullantira boshlaganlar. Ulug' bobokalonimiz Amir Temur davrida o'g'il bolalarga ot minish, chavandozlik bilan shug'ullanish 3 yoshdan o'rgatilganligi ma'lum. 2-3 yoshdan suzish bilan shug'ullanib, suv hovuzi ustidan tortilgan arqondan yurishga bo'lajak darvozlarni juda kichiklikdan o'rgatganlar.

O'g'il bolalar o'z aka-ukalari, mahalladosh, o'rtoqlari bilan kurash mashqlarini xuddi shunday kichik yoshlardan boshlaganlar. Qiz bolalar esa "Arg'imchoq", "Tortishmachoq", "Oq terakmi, ko'k terak", "Bekinmachoq", "Otib qochar" va shunga o'xshash otaliqqa, onalikka, mehnatga tayyorlovchi milliy sport bilan juda kichiq yoshlaridan boshlab shug'ullanishga jalb qilganlar.

Milliy sport va o'yinlar sog'liqni saqlash, kasb-hunarga bog'liq kasalliklardan himoyalashning sinalgan vositasi ekanligini hech kimga uqtirib o'tirishning hojati bo'lmasa kerak.

Chidamlilik, zukkolik, ziyraklik, chaqqonlik va hakoza kabi yaxshi fazilatlar sport orqali va xususan milliy o'yinlar orqali bolada rivojlanishi ota-bobolarimizga qadim-qadimdan ma'lum. Turon zaminida yashab kelgan avlod ajdodlarimiz milliy o'yinlarini e'zozlashganlar va katta e'tibor berib kelishlari hech kimga sir emas.

Albatta, bu ishni birinchi navbatda bolalar bog'chalari umumta'lim maktablarida, mahalla, oilalarda hamjixatlikda olib borish zarur. Shu o'rinda milliy sport va o'iynlari alohida o'rin tutadi. Tariximiz bizga qoldirgan ulug' xazinalar qatorida tiklanib o'z o'rnini egallashi zarur bo'lgan milliy sport o'yinlarning kelajak avlod tarbiyasidagi o'rni juda katta. Ma'naviy meros, kuchli tarbiyaviy mohiyatga ega milliy sport va o'yinlarni keng targ'ibot qilishda hali ko'pgina ishlar qilinishi zarur.

Adabiyotlar:

1. Айрапетянс Л. Р. “Миллий спорт турлари ва ўйинларнинг ривожлантиришнинг муоммолари. Тошкент-1998 йил
2. Усмонхўжайев Т. “1001 ўйин” Тошкент-1995 йил
3. Ю. Портнех “Спорт ва ҳаракатли ўйинлар”. Москва-1997 йил